

Co to je etika? [1991]

Člověk není jenom to, čím nebo kým jest, ale také se nějak chová a nějak jedná, takže se mění. Tak např. tenistou nebo šachistou se člověk nerodí, ale stává určitou aktivitou a tréninkem. Kdo se neučí a nestuduje, zůstane nevzdělaný nebo málo vzdělaný. A kdo nebyl vychováván, bude nevychovaný. Každý člověk se rodí jako nevychované a nevzdělané malé dítě, které se zprvu vůbec nedoveče o sebe postarat, které nic neumí a nic neví. To všechno musí teprve nějak získat, musí si to osvojit, naučit se všemu, přizpůsobit se úrovni své společnosti. Když se budeme chtít odborně zabývat tím, jak se lidé chovají, zjistíme, že pouhé pozorování nám samo o sobě mnoho neřekne a neodhalí. Rozhodující je, abychom porozuměli, proč se lidé tak nebo jinak chovají a proč jednají tak, jak jednají. Nestačí znát okolnosti a příčiny, ale musíme se tázat po motivech a důvodech. Zvláště naléhavé to je v případě jednání mravního. Zatímco chováním a zvyklostmi se zabývá etologie, etika musí nejen rozpoznávat, ale také posuzovat motivy a důvody toho, jak se lidé chovají a jak jednají. Filosofická etika je orientována zejména na principy a zásady lidského jednání, chce nahlédnout jejich oprávněnost či nesprávnost a pak jimi měřit určité jednotlivé lidské činy v souvislosti s integritou osobnosti toho, kdo je vykonal. Na rozdíl od vědy, kde usiluje o objektivitu, filosof-etik musí konkrétní činy ustavičně vztahovat k celku konkrétního lidského života, k němuž tyto činy náležejí, ale také k celku určité společnosti, ať už v užším záběru nebo snad v záběru velmi širokém až nejširším, tedy k celku lidské společnosti vůbec, k celku dané doby, dané civilizace, dané kulturní epochy atd. Zatímco vědec, např. sociolog nebo psycholog, si bude udržovat od zkoumaných jevů nezbytný odstup, filosof musí vstupovat doprostřed etické problematiky a vždy také sám ve svém hodnocení a ve své kritice odpovídat na otázky a výzvy situace, kterou se zabývá a kterou posuzuje. Není tomu tak proto, že by snad měl nebo chtěl demonstrovat své vlastní mravní postoje, ale protože právě jako filosof nesmí ve svém myšlenkovém přístupu k etickým problémům zůstat mimo pole svého zájmu. Tím by totiž kompromitoval nejen sebe osobně, ale i svou filosofii. Jakožto etik musí zase jen dělat to, co musí dělat jako filosof vůbec: musí podrobovat reflexi akce, aktivity a jednání, ať už svoje nebo jiných. Po mnoho let byl u nás šířen falešný předpoklad, že filosofie se zabývá jen tím nejjobecnějším. Opak je pravdou; abstraktní jsou vědy, protože si vybírají vždycky jen nějakou část nebo aspekt skutečnosti a od ostatního abstrahují. Filosofie však musí v každé situaci zachovat svůj vztah k celku, a každý celek je něčím konkrétním a dokonce jedinečným. A protože k celku světa náleží i sám filosof, nesmí se svými postoji a se svými hodnotícími měřítky zůstat stranou. Filosof nesmí ve svém zkoumání a posuzování mravních problémů amputovat svá vlastní mravní kritéria, tj. nesmí se ve svém filosofování nikdy stát mravním invalidou.

(Heslo pro rozhlasový slovník, 2. verze. [pozn. aut.])